

FOCUS 6, 2025

Ο αριθμός παιδιών που έκαναν οι γενεές που γεννήθηκαν στις αρχές του 1950 και του 1980 στις Ευρωπαϊκές χώρες: πτωτική πορεία αλλά με εξαιρετικά διαφοροποιημένους ρυθμούς**Βύρων Κοτζαμάνης, Αναστασία Κωστάκη***

Σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ε.Ε καταγράφεται στις γενεές που γεννήθηκαν μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου (σε μερικές δε ακόμη και πριν το πόλεμο) μια μείωση του αριθμού των παιδιών που έκαναν, και, στη συνέχεια, και μια αύξηση της μέσης ηλικίας στην απόκτησή τους. Ταυτόχρονα, από όλες τις διαθέσιμες έρευνες, προκύπτει ότι σε όλες αυτές τις χώρες τα ζευγάρια που γεννήθηκαν από το 1952 έως και το 1982 επιθυμούσαν να αποκτήσουν περισσότερα από 2 παιδιά κατά μέσο όρο (λίγο περισσότερα όσοι γεννήθηκαν το 1952, λίγο λιγότερα όσοι γεννήθηκαν 30 χρόνια αργότερα). Είναι γνωστό επίσης, ότι, ακόμη και στις χώρες εκείνες που υπήρχε και συνεχίζει να υπάρχει ένα εξαιρετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την απόκτηση του επιθυμητού αριθμού παιδιών, όλες οι μεταπολεμικές γενεές έκαναν λιγότερα παιδιά από αυτά που επιθυμούσαν.

Το ευρύτερο φυσικά περιβάλλον για την δημιουργία οικογένειας και την απόκτηση απογόνων έχει αλλάξει μεταπολεμικά. Σε όλες αυτές τις χώρες, αν και με διαφοροποιημένους ρυθμούς, καταγράφονται: έξαρση του ατομικισμού και ανάδυση μιας επιθυμίας για αυτό-εκπλήρωση, ταχύτατη αστικοποίηση και μείωση του αγροτικού πληθυσμού, μαζική είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας, αύξηση του χρόνου παραμονής – ιδιαίτερα των γυναικών - στο εκπαιδευτικό σύστημα, εμπόδια - στις γυναίκες ιδιαίτερα - για έναν ικανοποιητικό συνδυασμό οικογενειακής ζωής και επαγγελματικής σταδιοδρομίας, έμφυλες διακρίσεις, αύξηση του κόστους μεγαλώματος ενός παιδιού, διάχυση των σύγχρονων και αποτελεσματικών μεθόδων αντισύλληψης, και, στις νεότερες γενεές αυξανόμενες δυσκολίες σταθερής ένταξης στην αγορά εργασίας και πρόσβασης σε κατοικία. Οι αλλαγές αυτές συνοδεύτηκαν κυρίως από τον περιορισμό του ρόλου του παραδοσιακού οικογενειακού μοντέλου υπέρ αυτού των δυο εργαζομένων γονέων (σε συμβίωση ή σε γάμο), μοντέλου ιδιαίτερα εύθραυστου, εξ ου και η ταχύτατη αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών ενώ η μετάβαση στο μοντέλο αυτό συνοδεύτηκε και από την ανάδυση ενός περιβάλλοντος που ευνοεί τις ελεύθερες επιλογές του προσωπικού και επαγγελματικού βίου.

Κάποιες χώρες έλαβαν έγκαιρα υπόψη και τις αλλαγές αυτές και ανέπτυξαν, εκτός των άλλων, και στοχευμένες πολιτικές, οι οποίες, με την ταυτόχρονη ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας όχι μόνον στήριζαν και στηρίζουν την οικογένεια και το παιδί αλλά καλύπτουν και τον γονέα/τους γονείς από κάποιους βασικούς κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσουν στο μέλλον (στήριξη στη περίπτωση απώλειας της εργασίας, ενεργές πολιτικές επανένταξης, ελάχιστο διασφαλισμένο εισόδημα, πρόσβαση με χαμηλό ενοίκιο σε κατοικία...). Σε κάποιες άλλες όμως χώρες, οι αλλαγές που αναφέραμε δεν συνοδεύτηκαν, μέχρι και πρόσφατα, από την υιοθέτηση αντίστοιχων μέτρων και πολιτικών με αποτέλεσμα την ταχύτατη μείωση του αριθμού των παιδιών ανάμεσα σε αυτούς που γεννήθηκαν το 1952 και σε όσους γεννήθηκαν το 1982 (τα παιδιά τους δηλαδή). Αυτό προκύπτει από την εξέταση των μεταβολών των δεικτών γονιμότητας των δυο αυτών γενεών σε 25 ευρωπαϊκές χώρες για τις οποίες διαθέτουμε δεδομένα. Ειδικότερα, διαπιστώνουμε ότι:

- Ο αριθμός των παιδιών που κατά μέσο όρο απέκτησαν όσες γεννήθηκαν το 1952 σε 22 από τις 25 εξεταζόμενες χώρες (εξαιρέση αποτελούν η Ελβετία, η Γερμανία και το Λουξεμβούργο) υπερβαίνει τα 1,8. Η απόκλιση της γενεάς του 1952 στις 22 εξ αυτών από το όριο αναπαραγωγής (2,1 παιδιά/γυναίκα) είναι μικρή, ενώ σε 5 άλλες (Γαλλία, Σλοβακία, Βουλγαρία, Πολωνία, Ισπανία) η γονιμότητα ήταν υψηλότερη ακόμη και του ορίου αυτού.
- Ο αριθμός των παιδιών που απέκτησαν, στις ίδιες χώρες, οι γενεές που γεννήθηκαν 30 χρόνια αργότερα (το 1982) υπερβαίνει τα 1,8 παιδιά σε 9 μόνον έναντι των 22 στις γυναίκες που γεννήθηκαν το 1952. Σε 12 χώρες κυμαίνεται από 1,5 έως 1,75 παιδιά, σε 4 -ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα- είναι μικρότερος ακόμη και από τα 1,5, ενώ σε καμία δεν υπερβαίνει πλέον τα 2,1 (το όριο δηλ. αναπαραγωγής). Οι αλλαγές, επομένως, είναι σημαντικές, παρ' ότι ο επιθυμητός αριθμός παιδιών παραμένει σε όλες σχεδόν τις χώρες αυτές μεγαλύτερος των δύο. Η απόκλιση από το όριο αναπαραγωγής (τα 2,1 παιδιά) σε 9 χώρες με μέσο αριθμό 1,8 ή και περισσότερα παιδιά στη γενεά 1982 είναι μικρή. Στις υπόλοιπες 16 όμως - και ιδιαίτερα σε αυτές με λιγότερα από 1,5 παιδιά - είναι σημαντική. Το αποκαλούμενο δε "fertility gap", η διαφορά δηλ. ανάμεσα στον επιθυμητό και το αποκτώμενο πλήθος παιδιών στις 16 αυτές χώρες- και ειδικότερα στις 4 στις οποίες η γενεά του 1952 θα αποκτήσει λιγότερα και από 1,5 παιδιά- είναι μεγάλο.

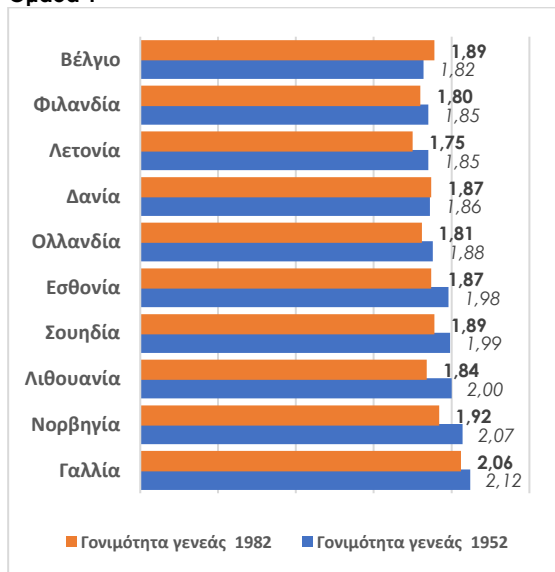
Εξετάζοντας, ειδικότερα τις μεταβολές των επιπέδων της γονιμότητας ανάμεσα στις γυναίκες που γεννήθηκαν το 1952 και σε αυτές που γεννήθηκαν το 1982 στις 25 αυτές χώρες μπορούμε να διακρίνουμε 4 ομάδες (**Γράφημα**).

1η) 10 χώρες (Βέλγιο, Δανία, Φιλανδία, Γαλλία, Ολλανδία, Λετονία, Σουηδία, Εσθονία, Νορβηγία, Λιθουανία) στις οποίες η γενεά του 1952 είχε μια πολύ υψηλή γονιμότητα (από 1,80 έως και 2,12 παιδιά/γυναίκα) και που συνεχίζουν να έχουν από τους υψηλότερους δείκτες και στη γενεά του 1982 καθώς η όποια πτώση -όταν και αν υπάρχει,- είναι εξαιρετικά περιορισμένη (λιγότερα από -0,2 παιδιά /γυναίκα ανάμεσα στις δυο προαναφερθείσες γενεές).

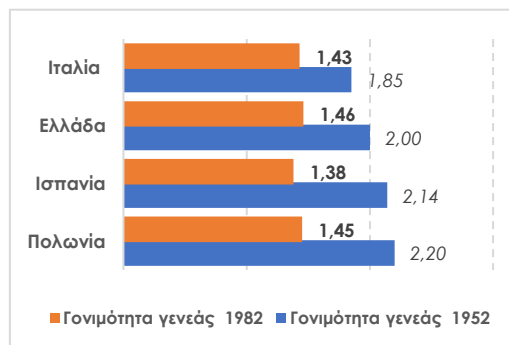
* Καθηγητές Δημογραφίας, Παν. Θεσσαλίας & Οικ. Πανεπιστήμιο Αθηνών, ιδρυτικά μέλη του ΙΔΕΜ

Γράφημα. Αριθμός των παιδιών που απέκτησαν οι γεννηθείσες το 1952 και το 1982 σε 25 ευρωπαϊκές χώρες

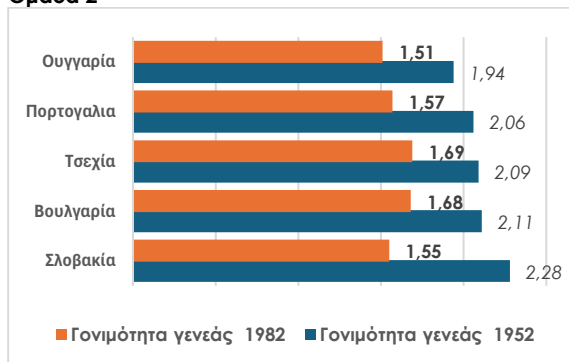
Ομάδα 1

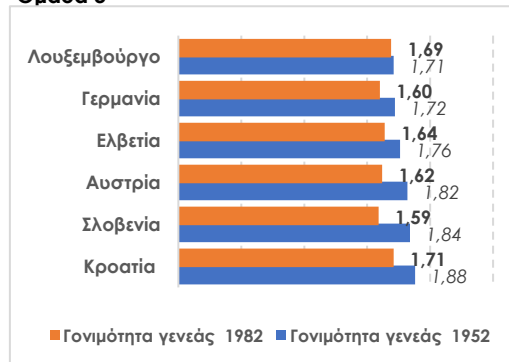
Ομάδα 4

Ομάδα 2

Ομάδα 3

Πηγές: Vienna Institute of Demography, European Demographic Data Sheet 2024; Council of Europe, Recent demographic Development in Europe, 2000, και ίδιοι υπολογισμοί.

2η) 5 χώρες (Σλοβακία, Πορτογαλία, Ουγγαρία, Βουλγαρία και Τσεχία) που ενώ χαρακτηρίζονταν από μια εξαιρετικά υψηλή γονιμότητα (1,94 έως 2,28 παιδιά) στην γενεά του 1952, είχαν μια έντονη -αν και σχετικά συγκρατημένη- πτώση της στις επόμενες γενεές με αποτέλεσμα να εντάσσονται στη γενεά του 1982 στις χώρες «ενδιάμεσης» διαγενεακής γονιμότητας (1,69 -1,55 παιδιά/γυναίκα).

3η) 6 χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Κροατία, Λουξεμβούργο, Σλοβενία, Ελβετία) με μεσαία γονιμότητα τόσο στη γενεά του 1952 όσο και σε αυτήν του 1982 (1,76 -1,84 παιδιά/γυναίκα και 1,59-1,71 αντίστοιχα). Οι χώρες αυτές χαρακτηρίζονται από μια περιορισμένη πτώση του αριθμού των παιδιών ανάμεσα στις δυο αυτές γενεές.

4η) 4 χώρες (Ισπανία, Ιταλία, Πολωνία, Ελλάδα) οι οποίες ενώ είχαν από την υψηλότερη γονιμότητα (1,85-2,14 παιδιά/γυναίκα) στη γενεά του 1952, έχουν λιγότερα από 1,5 παιδιά στη γενεά του 1982 εξαιτίας των ισχυρών πτωτικών τάσεων (μείωση από 0,4 έως 0,75 παιδιά/γυναίκα). Οι προαναφερθείσες χώρες εντάσσονται έτσι πλέον στην ομάδα των ευρωπαϊκών χωρών με ακραία χαμηλή διαγενεακή γονιμότητα.

Όσον αφορά τις νεότερες γενεές η όποια πρόβλεψη για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσουν είναι δύσκολη. Εκείνο που πρέπει μόνον να σημειωθεί είναι ότι ακόμη και στις χώρες εκείνες όπου η γονιμότητα της γενεάς του 1982 είναι ακόμη υψηλή εγγίζοντας τα 2 παιδιά/γυναίκα, την τελευταία δεκαετία καταγράφονται σημαντικές αλλαγές. Αναδύεται π.χ ένα «οικολογικό άγχος», ενισχύεται η αβεβαιότητα των νεότερων γενεών για το μέλλον εξαιτίας εξωτερικών κυρίως παραγόντων (διεθνείς συγκρούσεις – κρίσεις και πανδημίες), αυξάνονται ταχύτατα τα ομόφυλα ζευγάρια, συρρικνώνεται το κράτος πρόνοιας και αρχίζει να συζητείται ακόμη και η αλληλεγγύη μεταξύ κοινωνικοοικονομικών ομάδων και γενεών. Επομένως και στις χώρες αυτές αναμένεται στις γενεές Z -τους γεννηθέντες /γεννηθείσες δηλαδή μετά το 1990- μια μείωση τόσο του επιθυμητού όσο και του τελικά αποκτώμενου αριθμού παιδιών.